

Кіяшко Юрій Михайлович
*аспірант кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету*

Кияшко Юрий Михайлович
*аспирант кафедры административного,
хозяйственного права и финансово-экономической безопасности
Сумского государственного университета*

Kiiashko Yurii
*Postgraduate Student at the Department of Administrative,
Economic Law and Financial and Economic Security
Sumy State University*

ORCID: 0000-0002-3283-8743

DOI: 10.25313/2520-2308-2022-1-7882

ПОНЯТТЯ «СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

ПОНЯТИЕ «СИСТЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ»: АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

THE CONCEPT OF «ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF UKRAINE»: ADMINISTRATIVE AND LEGAL DIMENSION

Анотація. Пропонована широкому загалу наукова стаття присвячена колу питань щодо розуміння фундаментальної дефініції «система економічної безпеки України» крізь призму адміністративно-правової науки. Наголошується й робиться спроба обґрунтування, що такий складний, різноплановий і динамічний феномен, як економічна безпека держави виправдано та доцільно розглядати з точки зору системного підходу. Зауважується, що вказана логіка мотивується багаточисленним різнорівневим елементним складом останньої, сполученим широким діапазоном, переважно стійких різнохарактерних взаємопов'язаних і взаємозалежних зв'язків. Аргументується, що наведена загальна характеристика її параметрів корелюється з базовими уявленнями про єдино спрямовані за змістом принципи та методи у рамках згаданого підходу.

Для повноти й всебічності викладу наукової думки, першочергово, сфокусовану увагу на такі вихідні загальні терміни як «безпека» та «економічна безпека України». Розглянуто й проаналізовано відповідні часто цитовані результати досліджень іноземних і вітчизняних вчених у цих та суміжних областях. Виокремлено низку догматичних уніфікованих характеристик основоположної дефініції – «безпека», котрі залишатимуться фундаментальними для похідного понятійно-категоріального апарату. В аспекті дослідження поняття «економічна безпека України» додатково сконцентровано увагу на відповідних положеннях законодавчого (ЗУ «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII), підзаконного (Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. № 1277), у тому числі й локального спрямування (Концепція економічної безпеки споживчої кооперації України від 12.11.2008 р.) актів, а також виділено деякі результати законопроектних робіт (проект Закону України «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями» від 08.08.2014 р. № 4449а).

Особлива увага присвячена підсумкам фундаментальних досліджень вчених (переважно адміністративістів) відносно центральної дефініції «система економічної безпеки України». З урахуванням думок науковців, а також виходячи з власних переконань запропоноване авторське розуміння вказаного терміна.

Ключові слова: безпека, загрози, економічна безпека України, система, система економічної безпеки України.

Аннотация. Предлагаемая широкой публике научная статья посвящена кругу вопросов по пониманию фундаментальной дефиниции «система экономической безопасности Украины» сквозь призму административно-правовой науки. Отмечается и делается попытка обоснования, что такой сложный, разноплановый и динамичный феномен как экономическая безопасность государства оправданно и целесообразно рассматривать с точки зрения системного подхода. Замечается, что указанная логика мотивируется многочисленным разноуровневым элементным составом последней, соединенным широким диапазоном преимущественно устойчивых разнохарактерных взаимосвязанных и взаимосвязанных связей. Аргументируется, что приведенная общая характеристика ее параметров коррелируется с базовыми представлениями о единственно направленных по содержанию принципах и методах в рамках упомянутого подхода.

Для полноты и всесторонности изложения научной мысли, в первую очередь, сфокусировано внимание на такие исходные общие термины как «безопасность» и «экономическая безопасность Украины». Рассмотрены и проанализированы соответствующие часто цитируемые результаты исследований иностранных и отечественных ученых в этих и смежных областях. Выделены ряд догматических унифицированных характеристик основополагающей дефиниции – «безопасность», которые будут оставаться фундаментальными для производного понятийно-категориального аппарата. В аспекте исследования понятие «экономическая безопасность Украины» дополнительно сконцентрировано внимание на соответствующих положениях законодательного (ЗУ «О национальной безопасности Украины» от 21.06.2018 г. № 2469-VIII), подзаконного (Методические рекомендации по расчету уровня экономической безопасности Украины от 29.10.2013 г. № 1277), в том числе и локального направления (Концепция экономической безопасности потребительской кооперации Украины от 12.11.2008 г.) актов, а также выделены некоторые результаты законопроектных работ (проект Закона Украины «Об основах предотвращения и борьбы с экономическими правонарушениями» от 08.08.2014 г. № 4449а).

Особое внимание уделено итогам фундаментальных исследований ученых (преимущественно административно) относительно центральной дефиниции «система экономической безопасности Украины». С учетом мнений ученых, а также исходя из собственных убеждений, предложено авторское понимание указанного термина.

Ключевые слова: безопасность, угрозы, экономическая безопасность Украины, система, система экономической безопасности Украины.

Summary. A scientific article offered to the public is devoted to a range of issues related to the understanding of the fundamental definition of «Ukraine's economic security system» through the prism of administrative and legal science. It is emphasized and an attempt is made to substantiate that such a complex, diverse and dynamic phenomenon as the economic security of the state is justified and expedient to consider from the point of view of a systemic approach. It is noted that this logic is motivated by numerous multilevel elemental composition of the latter, connected by a wide range, mostly stable multi-character interconnected and interdependent relationships. It is argued that the general characteristics of its parameters correlate with the basic ideas about the only content-oriented principles and methods within the mentioned approach.

For the completeness and comprehensiveness of the presentation of scientific thought, first of all, focused attention on such basic general terms as «security» and «economic security of Ukraine». Relevant frequently cited research results of foreign and domestic scientists in these and related fields are considered and analyzed. A number of dogmatic unified characteristics of the basic definition – «security», which will remain fundamental for the derivative conceptual and categorical apparatus. In terms of research, the concept of «economic security of Ukraine» is additionally focused on the relevant provisions of the legislative (Law «On National Security of Ukraine» of 21.06.2018 № 2469-VIII), bylaws (Guidelines for calculating the level of economic security of Ukraine from 29.10.2013 № 1277), including local direction (Concept of economic security of consumer cooperation of Ukraine from 12.11.2008) acts, as well as highlighted some results of draft law (draft law of Ukraine «On the basics of preventing and combating economic offenses» from 08.08.2014 № 4449a).

Particular attention is paid to the results of basic research by scientists (mostly administrators) on the central definition of «Ukraine's economic security system». Taking into account the beliefs of scientists, as well as based on their own beliefs, the author's understanding of this term is proposed.

Key words: security, threats, economic security of Ukraine, system, system of economic security of Ukraine.

Актуальність теми дослідження. Складний, різноплановий і динамічний феномен економічної безпеки держави за останнє десятиріччя набув неабиякого попиту серед вітчизняних й іноземних дослідників. Невідворотні глобалізаційні процеси економічного характеру, об'єктивні закономірності

конвергенції в різних сферах виробництва, розподілу й обміну благ, а також необхідність раціональної адаптації управлінських підходів до тогочасних реалій у цій області посилювали дослідницький інтерес до гострої проблематики. Поточний етап ще додатково вирізняється: 1) поглибленням

трансформації національної економічної системи (насамперед, внаслідок тимчасової втрати багатьох спроможностей за рахунок конкурентних переваг Автономної Республіки Крим і частини територіальних одиниць на сході держави та виняткових масштабів поширення респіраторного захворювання «COVID-19», спричиненого коронавірусом «SARS-CoV-2»); 2) наслідками від поетапної імплементації проєвропейських принципів та стандартів до вітчизняної правової площини (шляхом реалізації відповідних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014 р. [1] і супутніх стратегічних документів); 3) утвердження оновленої інституційної основи (у першу чергу, за рахунок реалізації комплексу заходів із повноцінної діяльності Бюро економічної безпеки України); 4) глобальної інтенсивної діджиталізації низки груп процесів в економічній сфері. Сукупна дія наведених та інших дотичних факторів може слугувати каталізатором для виникнення нових й посилення імовірного деструктивного впливу деяких існуючих викликів, загроз і ризиків економічній складовій, що, вкотре, актуалізує цю тематику.

Постановка проблеми. Зважаючи на те, що йдеться про специфічну, поліструктурну складову, в рамках якої змістовного опрацювання потребує широкий діапазон питань, пріоритетним завданням є формулювання базового понятійного апарату. У цьому аспекті, безперечно, йдеться про дефініцію «система економічної безпеки України», системний підхід для якої є доцільним та виправданим [2, с. 84; 3, с. 21], і котра буде покладена в основу подальшої наукової розробки окресленої багатогранної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти цієї проблематики були предметом наукового інтересу для багатьох вчених та науковців. Серед багаточисленного переліку таких дослідників слід виділити окремі результати робіт В. В. Барабіна [26; 27], М. М. Єрмошенка [10], Я. А. Жаліло [11], Є. І. Крихтіна [15], А. В. Кулінської [17; 18], Х. Маховські [16], В. І. Мельника [22; 23], С. В. Мочерного [12], О. Ф. Новікової й Р. В. Покотиленка [14], С. П. Пономарьова [6; 7], О. І. Рєвак [24; 25], О. В. Скорук [13] та інших. У той же час, питання щодо визначення поняття «система економічної безпеки України» залишається актуальним і потребує належної уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У відповідності до сформульованої постановки проблеми, завданнями дослідження слід вбачати аналіз поширених точок зору щодо розуміння понять «безпека», «економічна безпека

України» та «система економічної безпеки України», а також висловлення власного бачення поняття останнього терміна.

Виклад основного матеріалу. Не вдаючись у поглиблену ретроспективу питання становлення й розвитку уявлень про безпеку й, відповідно, її похідні складові, відмітимо, що вказана проблематика тривалий час перебуває у полі зору дослідників. Водночас, слід наголосити, що еволюція наукової думки в цій області не призводила до кардинальних трансформацій фундаментального бачення безпеки. Поява нових результатів дослідницьких робіт, зазвичай, була орієнтована на мотивоване розширення граней існуючих явлень про безпеку, її компонентів, географії зв'язків між ними, а також оцінювання її значимості для тогочасних управлінських моделей.

На сучасному етапі, під терміном «безпека», традиційно, пропонується розуміти стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує та (або) існує захист від небезпеки [4, с. 137; 5, с. 125]. С. П. Пономарьов, називає наступні варіації тлумачення останньої: 1) відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного із можливістю заподіяння будь-якої шкоди життю, здоров'ю та майну громадян, навколишньому природному середовищу в реалізації комплексу заходів; 2) використання людських і матеріальних ресурсів, які призначені для запобігання такій шкоді; 3) захищеність населення, об'єктів довкілля, суспільного і державного майна від небезпеки за надзвичайних ситуацій; 4) безпечна експлуатація обладнання, споруд, механізмів, що усуває можливість створення загроз для життя, здоров'я та інтересів людини, навколишнього середовища та об'єктів господарювання [6, с. 69–70; 7, с. 16–17]. Вбачається за доцільне навести наступні ключові тези щодо бачення стану безпеки: 1) певна сукупність умов (залежно від конкретної обстановки), за яких існує стійке відчуття відсутності загроз і ризиків для належної життєдіяльності індивіда; 2) становище, при якому всі учасники публічно-правових відносин можуть безперешкодно та системно реалізувати власний спектр прав і виконувати покладені обов'язки; 3) відсутність будь-яких гострих викликів, загроз чи ризиків для певних конструктивних процесів, під дією котрих ускладнюється або унеможлиблюється повноцінна й своєчасна реалізація останніх.

Наведене переконання відповідає цілям та принципам вітчизняного безпекового законодавства. У свою чергу, економічна безпека України, яка за наявною логікою ЗУ «Про національну без-

пеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [8], є складовою державної безпеки (п. 2 ч. 1 ст. 1 акта), орієнтована на системну протидію реальним і потенційним загрозам невоєнного характеру. Зважаючи на стійкий попит до аналізованого компонента національної безпеки України, за останні роки сформувалася низка підходів до розуміння її сутності. З числа, переважно, нещодавніх результатів досліджень, слушно й обґрунтовано виділити наступні: 1) роль та становище національної економіки, а також її інститутів (О. Ю. Шайдаров [9, с. 397]); 2) здатність держави самостійно провадити власну економічну політику (М. М. Єрмошенко [10, с. 46]); 3) змога задоволення власних базових потреб (Я. А. Жаліло [11, с. 143]); 4) основна передумова економічної незалежності (С. В. Мочерний [12]); 5) стійке економічне зростання всіх її секторів (О. В. Скорук [13, с. 41]); 6) захист національних інтересів (О. Ф. Новікова й Р. В. Покотиленко [14, с. 267]); 7) реальна здатність протидіяти загрозам і зберігати стійкість до більшості ризиків (Є. І. Крехтін [15, с. 136]); 8) високий ступінь незалежності від стратегічних партнерів, які можуть мати вплив на політичні рішення (Х. Маховські [16, с. 40]); 9) комбінований підхід, для якого обов'язковим є конгломерація двох чи більше вищенаведених характеристик (А. В. Кулінська [17, с. 10; 18, с. 103]). Доцільним буде підкреслити, що судження про багаторічну популяризацію окресленої тематики знаходять своє підтвердження на сторінках значної кількості наукових праць.

Зауважуємо, що намагання закріпити таку дефініцію на законодавчому рівні неодноразово мало місце в новітній історії. Як один із численних прикладів можна навести проект Закону України «Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями» від 08.08.2014 р. № 4449а [19], в якому містилося визначення аналізованого поняття. Для повноти дослідження згадаємо й Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України від 12.11.2008 р. [20], у якій також присутнє визначення зазначеного терміна. Проте, зважаючи на тип і характер самого документа, його позиціонування в статусі широкоаспектної правової основи для регулювання відповідних відносин було б помилковим.

В останнє десятиріччя документом, що містить визначення зазначеного поняття, і на який, традиційно, посилається значна частина науковців, фахівців із безпекових питань й інші публічні особи, є Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 р. № 1277 [21]. П. 5 останнього передбачається,

що економічною безпекою рекомендовано вбачати стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [21]. Зважаючи на його системний активний застосунок дослідниками, а також оперування ним у поточній роботі суб'єктами публічної адміністрації, пропонується взяти його за основу для подальшої наукової розробки окресленої проблематики.

З приводу дефініції «система економічної безпеки України», то, як зауважувалось, остання також починає набувати популярності. Так, В. І. Мельник зауважує, що мова йде про багаторівневу, складну, динамічну соціальну систему з розгалуженою мережею взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів та зв'язків, спрямовану на забезпечення захищеності та стійкості національної економіки відносно дії широкого спектра внутрішніх та зовнішніх загроз екзогенного й ендогенного походжень, а також сприяти конкурентоспроможності останній у світовій системі господарства, зберігати досягнутий рівень прогресу, самовідтворення та сталий й збалансований поступальний розвиток [22, с. 26; 23, с. 3, 129, 146–147, 223, 398]. О. І. Ревак, розглядає її під двома кутами зору: 1) підсистема, котра функціонує у рамках системи національної безпеки України й разом із іншими видами формує певний порядок; 2) мережа взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, які за рахунок узгоджених дій можуть протидіяти загрозам, а також гарантувати безпечний розвиток вітчизняної економіки [24, с. 33; 25, с. 61]. В. В. Барабін під цією безпекою розглядає систему, якщо вона утворена на безконфліктному механізмі узгодження різноманітних інтересів господарюючих суб'єктів, котрі забезпечують стійкість, адаптивність, самоорганізацію та розвиток національної економіки у взаємодії із зовнішнім середовищем функціонування останньої [26, с. 44; 27, с. 104]. М. М. Єрмошенко зауважує, що йдеться про такий стан економічного механізму країни, котрий характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий та ефективний розвиток вітчизняної економіки й соціальної сфери [10, с. 26]. Відмічаємо, що застосування наведеного підходу має свої явні переваги для цієї категорії. Йдеться про змогу умовного охоплення більшості параметрів

і компонентів останньої, від взаємодії яких залежить власне економічне становище країни.

Резюмуючи вищевикладене, варто запропонувати авторське розуміння дефініції «система економічної безпеки України» з позиції адміністративно-правової науки. Під такою понятійною одиницею варто розуміти складну, соціальну, динамічну систему, структура котрої включає багаточисленний різнорівневий елементний склад, сполучений широким спектром різнохарактерних взаємопов'язаних і взаємозалежних зв'язків, орієнтовану на системну ефективну й результативну реалізацію заходів за такими напрямками: 1) збереження стійкості національної економіки відносно поточного або перспективного деструктивного впливу з боку викликів, загроз та ризиків останній; 2) забезпечення конкурентоспроможності національних економічних галузей у світі; 3) сприяння поступальному розвитку економічного сектору.

Висновки з пропонованого дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Відповідно до сформульованих завдань наукового дослідження, було одержано такі результати: 1) здійснено аналіз поширених точок зору щодо розуміння понять «безпека», «економічна безпека України» та «система економічної безпеки України», а також визначено ключові характерні фундаментальні їх особливості; 2) запропоновано власне бачення дефініції «система економічної безпеки України» з позиції адміністративно-правової науки.

Різні базові аспекти вказаного питання, зважаючи на явну актуальність і багатогранність, потребують подальшого осмислення та наукової розробки. Підсумки, отримані в роботі, можуть бути використані під час дослідження низки питань, присвячених багатьом напрямкам із забезпечення економічної безпеки держави.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода про асоціацію між Україною та ЄС): Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Завгородня С. П. Система державного управління економічною безпекою як об'єкт самостійних наукових досліджень. Ефективність державного управління. 2014. Вип. 41. С. 80–87.
3. Завгородня С. П. Система державного управління у сфері економічної безпеки України: теоретичний аспект: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2016. 267 с.
4. Білодід І. К., Горецький П. Й. та ін. Словник української мови: в 11 томах. Т 1. 1970–1980. С. 346.
5. Бусел В. Т. та ін. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
6. Пономарьов С. П. Поняття та сутність сектору безпеки. Право.ua. 2015. № 3. С. 69–73.
7. Пономарьов С. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2018. 513 с.
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
9. Шайдаров О. Ю. Економічна безпека в системі національної безпеки. Університетські наукові записки, 2011. № 4 (40). С. 395–400.
10. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: монографія. Нац. академія управління, К.: НАУ, 2010. 232 с.
11. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. К.: НІСД, 2009. 334 с.
12. Mochernyi S. V. Ekonomichna teoriia: navch. posib. (3-tie vyd). Kyiv: Akademiia, 2008. 640 p.
13. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6 (3). С. 39–42.
14. Новікова О. Ф., Покотиленко Р. В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: монографія. НАН України. Інститут економіки та промисловості. Донецьк, 2006. 408 с.
15. Крехтін Є. І. Соціальна політика та економічна безпека: монографія. Донецьк: Каштан, 2004. 336 с.
16. Machovski H. Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten. Aus Politik u. Zeitgeschichte, 1985. № 5. P. 39–44.

17. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Одеса, 2017. 44 с.
18. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Одеса, 2017. 531 с.
19. Про основи запобігання та боротьби з економічними правопорушеннями: проект Закону України від 08.08.2014 р. № 4449а. URL: <https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/regulyatorna-politika-/regulyatorna-politika/arhiv/2014-rik/63287.html>
20. Концепція економічної безпеки споживчої кооперації України: Концепція від 12.11.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0007626-08#Text>
21. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Рекомендації від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
22. Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України: автореф. дис. ... д-р юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. 46 с.
23. Мельник В. І. Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки України: дис. ... д-р юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. 485 с.
24. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03; 21.04.01. Львів, 2016. 48 с.
25. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03; 21.04.01. Львів, 2016. 474 с.
26. Барабин В. В. Экономическая безопасность государства. М.: Аванти, 2001. 188 с.
27. Барабин В. В. Философия национальной безопасности. М.: Аванти, 2006. 300 с.

References

1. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony (Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS): Mizhnarodni dokument vid 27.06.2014 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Zavorodnia S. P. Systema derzhavnoho upravlinnia ekonomichnoi bezpekoiu yak ob'ekt samostiinykh naukovykh doslidzhen. Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia. 2014. Vyp. 41. S. 80–87.
3. Zavorodnia S. P. Systema derzhavnoho upravlinnia u sferi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: teoretychnyi aspekt: dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.01. Kyiv, 2016. 267 s.
4. Bilodid I. K., Horetskyi P. Y. ta in. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh. T 1. 1970–1980. S. 346.
5. Busel V. T. ta in. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy: 250000. Kyiv; Irpin: Perun, 2005. VIII. 1728 s.
6. Ponomarov S. P. Poniattia ta sutnist sektoru bezpeky. Pravo.ua. 2015. № 3. S. 69–73.
7. Ponomarov S. P. Administratyvno-pravove zabezpechennia diialnosti sektoru bezpeky i oborony Ukrainy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07. Kharkiv, 2018. 513 s.
8. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
9. Shaidarov O. Yu. Ekonomichna bezpeka v systemi natsionalnoi bezpeky. Universytetski naukovy zapysky. 2011. № 4 (40). S. 395–400.
10. Iermoshenko M. M., Horiacheva K. S. Finansova skladova ekonomichnoi bezpeky: derzhava i pidpriemstvo: monohrafiia. Nats. akademiia upravlinnia, K.: NAU, 2010. 232 s.
11. Zhalilo Ya. A. Teoriia ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi stratehii derzhavy: monohrafiia. K.: NISD, 2009. 334 s.
12. Mochernyi S. V. Ekonomichna teoriia: navch. posib. (3-tie vyd). Kyiv: Akademiia. 2008. 640 p.
13. Skoruk O. V. Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist, skladovi elementy ta problemy zabezpechennia. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. 2016. Vyp. 6 (3). S. 39–42.
14. Novikova O. F., Pokotylenko R. V. Ekonomichna bezpeka: kontseptualne vyznachennia ta mekhanizm zabezpechennia: monohrafiia. NAN Ukrainy. Instytut ekonomiky ta promyslovosti. Donetsk, 2006. 408 s.
15. Krykhtin Ye. I. Sotsialna polityka ta ekonomichna bezpeka: monohrafiia. Donetsk: Kashtan, 2004. 336 s.
16. Machovski H. Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten. Aus Politik u. Zeitgeschichte, 1985. № 5. R. 39–44.

17. Kulinska A. V. Derzhavne upravlinnia finansovoiu skladovoiu ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03. Odesa, 2017. 44 s.
18. Kulinska A. V. Derzhavne upravlinnia finansovoiu skladovoiu ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky Ukrainy: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03. Odesa, 2017. 531 s.
19. Pro osnovy zapobihannia ta borotby z ekonomichnymy pravoporushenniamy: proiekt Zakonu Ukrainy vid 08.08.2014 r. № 4449a. URL: <https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/regulyatorna-politika-/regulyatorna-politika/archiv/2014-rik/63287.html>.
20. Kontsepsiia ekonomichnoi bezpeky spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy: Kontsepsiia vid 12.11.2008 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0007626-08#Text>.
21. Metodichni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: Rekomendatsii vid 29.10.2013 r. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
22. Melnyk V. I. Administratyvno-pravovi zasady orhanizatsii ta funktsionuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: avtoref. dys. ... d-r yuryd. nauk: 12.00.07. Sumy, 2021. 46 s.
23. Melnyk V. I. Administratyvno-pravovi zasady orhanizatsii ta funktsionuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: dys. ... d-r yuryd. nauk: 12.00.07. Sumy, 2021. 485 s.
24. Revak I. O. Intelektualnyi potentsial u systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03; 21.04.01. Lviv, 2016. 48 s.
25. Revak I. O. Intelektualnyi potentsial u systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03; 21.04.01. Lviv, 2016. 474 s.
26. Barabin V. V. Ekonomicheskaya bezopasnost gosudarstva. M.: Avanti, 2001. 188 s.
27. Barabin V. V. Filosofiya natsionalnoy bezopasnosti. M.: Avanti, 2006. 300 s.